

University of Pennsylvania Libraries

NOTICE WARNING CONCERNING COPYRIGHT RESTRICTIONS

The copyright law of the United States (title 17, United States Code) governs the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material.

Under certain conditions specified in the law, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specific conditions is that the photocopy or reproduction is not to be "used for any purpose other than private study, scholarship, or research." If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

This institution reserves the right to refuse to accept a copying order if, in its judgment, fulfillment of the order would involve violation of copyright law.

This notice is posted in compliance with Title 37 C.F.R., Chapter II, Part 201.14

והיה כי יביאך (שם, יא'טז); שמע (דב' וד'ט); והיה אם שמוע (דב' יא, יג-כא). אלו הן ארבע פרשיות שבהן אמורה מצות תפילין; ועיין להלן [ה], (א). תפילין מניחים גברים (לפי חז"ל קטן משעה שידוע לשמור על נקינות גופו); תפילה של ראש בקו צמיחת השער מעל לאמצע המצח על-פי הכתוב: לטוטפות בין עיניך (שמ' יג, טז; ועוד), ותפילה של יד על הזרוע השמאלית (לאטרים ימנית), על הקיבורת מול הלב. בתפילה של יד תא אחד ובו יריעת קלף, גלולה או מקופלת, שעליה כתובות ארבע הפרשיות. תפילה של ראש עשויה ארבעה תאים ובכל תא יריעת קלף ועליה אחת הפרשיות. התפילין קשורים לראש או לזרוע ברצועות עור מושחרות בצדן החיצון. כיום מניחים תפילין רק בשחרית של ימי החול (לדעת ספראי אין מניחים אותם בשבתות ובמועדי ישראל משום שהם תוספות ללבוש ואינם בגדר לבוש; מש' שבת ו, ב). במנחה של תשעה באב, ויש נוהגים להניחם גם בימי חול-המועד; בימי קדם היו לובשים אותם כל שעות היום.

קופסית התפילין עשויה כמין קוביה שאורכה ורוחבה (אבל לאו דוקא גובהה) שווים, על בסיס רחב הקרוי תיתורא. החלק האחורי של התיתורא קרוי מעברתא, ובו עוברות הרצועות. בקופסית של תפילה של ראש בולטות שתי שיי"נים, מימין שיי"ן רגילה, משמאל שיי"ן של ארבעה ראשים. קשרי הרצועות עשויים כאותיות, המצטרפות לשם שדי; ויש כמה מנהגים בפרטי המעשה. הפרשיות נקראות פרשה (מכילתא דרבי ישמעאל, בא [מהד' האראוויטץ-רבין, עמ' 66]), ומוזזה (שבת עט, ע"ב למעלה).

[ב] מונחים. — (א) תפילין. — בלשון חז"ל משמשות המלים תפילה ותפילין (בכתב-יד קאופמן גם תפילים), ובצירופים: תפילה שְׁלִיד או תפילה שְׁלִזְרוּע, תפילה שְׁלִרְאש או תפילין שבראש. ובארמית: תפילא, תפילתא, תפילת ידא, תפילת רישא, ובריבוי תפילי, תפילין. בח"א משמשת המלה תפילין תרגום רק למלה המקראית טוטפת, והכוונה לתפילה של ראש; ואילו ת"י מוסר: אות על יד — תפילת ידא; טוטפת — תפילת רישא. הקופסית עצמה נקראת תפילה (מש' מג' ד, ח) או קציצה (בר' כד, ע"א; ירוש' תע' ד, ח [סט, עמ' א]). התאים הנפרדים בקופסיות נקראים קציצה (מש' כלים יח, ח; תוס' כלים ב"ב ד, א [מהד' צוקרמאנדל, עמ' 593]; קציצה). בית (מנח' לד, ע"ב) וטוטפת (עיין לקמן).

המלה תפילה גזורה כנראה משרוש פל"ל, אבל משמעותה המקורית מעורפלת. יש המפרשים אותה: חפץ שנועד לשעת תפילה. אבל אין לדעה זו על מה שתסמוך שכן בימי קדם נהגו ללבוש תפילין כל היום כולו, ולא רק בשעת תפילה. כמה מן הראשונים (כגון מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש ובנו רבי יעקב בעל הטורים) הסמיכו לתה' קול; ויעמוד פינחס וְיִפְלֵל, על-פי הפירוש בסנה' מד, ע"א, מלשון ויכוח, ופירשו שתפילין הם חפצים המוכיחים ששם ה' נקרא על הלבוש אותם. לאחרונה הציע ספיזור לשרוש פל"ל הוראה של שמירה ותיווך (גם על-פי האכדית palālu, המתועד באכדית קדומה בשמות עצם פרטיים וגם בניב האשורי הקדום); ולדעתו אפשר שתפילין היא צורת רבים מופשטת המרמזת

להסיט את זיהויה של תפוח מתל שיח' אבו זרד, כדי לפנות את האתר לזיהויה של ישיב הסמוכה. אולם בסקרים אחרונים (שטרם נתפרסמו) נתגלו ביאסוף מימצאים המסייעים לזיהוי של ישיב ביאסוף, ואפשר אפוא לקיים את הזיהוי של תפוח בתל שיח' אבו זרד.

קושי אחר, שלא מצא את פתרונו הוא שנאמר כאן: והלך הגבול אל הימין אל ישיב עין תפוח (יהו' יז, ז). לבד משאלת תיקון התיבה ישבי והמרתה בישיב (ע"ע) נותרה שאלת עין תפוח והיעדר הציון המקשר, ואף זאת ביקשו פרשנים לתקן ולהוסיף את התיבה 'אל'. עדיין לא ברור מה טעם צוין בכתוב זה עין תפוח במקום תפוח שבשאר הכתובים, ושמא יש בכך דיוק גיאוגרפי.

אפשר שתפוח נזכרת בפרשה נוספת אגב סיפור תפישת השלטון בידי מנחם בן גד. במל"ב טו, טז נאמר: אז יכה מנחם את תפסח ואת כל אשר בה ואת גבוליה מתרצה כי לא פָתַח בַּיָּד, את כל הַקְּרוּתִיהָ בְּקָצֶעַ. רוב הפרשנים מסתייגים מפשוטו של כתוב זה המדבר על תפסח (וע"ע תפסח (ב)) וגורסים לפי תרגום השבעים תפוח במקום תפסח. אומנם נותר הקושי של 'מתרצה' ואף הוצע לראות בתיבה זו כפל לשון מפס' יד. אם אכן מכוון הכתוב לתפוח, מדובר כאן בפרשה עלומה של ניגודים פנימיים בממלכה בתקופה של חילופי-שלטון אלימים, ושמא דומה הדבר לסיפור פשיעתה של לבנה (מל"ב, ח, כב).

שווארץ, תבואות הארץ, קה, קא; ז. קלאי, גבולותיה הצפוניים של יהודה ירושלים תש"ך, 95-97; הנ"ל, תחלות, עיין במפתח (ושם ספרות); הנ"ל, סקר תשכ"ח, 157, 169; אבי-יונה, גיאוגרפיה, 36-37; אהרונ, ארץ ישראל, עיין במפתח U. KAHRSTEDT, Syrische Territorien in hellenistischer Zeit, Berlin 1926, 62 s.; S. KLEIN, ZDPV 57 (1934), 8 ss.; F.M. ABEL, RB 45 (1936), 103; idem, GP 2, 475; ALT, Kleine Schriften 1, 200; NOTH, Josua², 103; E. JENNI, ZDPV 74 (1958), 35 ss.; AHARONI, Land of Bible, index s.v. ק"ז

תַּפְּחָה. — בן חברון (דה"א ב, מג). הכוונה אל-נכון לאחת ממשפחות כלב שבסביבת חברון הקשורה ביישוב בית תפוח המוזכר ביהו' טו, נג, במחוז חברון שבנחלת יהודה; וע"ע בית תפוח. על יחס תפוח למשפחות חברון ע"ע 1. חברון, ב; וכן כרך ד, טור 108; ה, טורים 477-478.

תפילין. — תוכן הערך: [א] כללי. — [ב] מונחים. — (א) תפילין. — (ב) קמיע. — (ג) טוטפת. — [ג] משמעות התפילין. — [ד] תולדות התפילין. — (א) העדות על השימוש בתפילין והיקף שמירת המצוה. — (ב) שינויים והתפתחות. — 1. צורת התפילין. — 2. תוכן הפרשיות. — 3. סדר הפרשיות. — [ה] העדות המקראית. — (א) המחלוקת המסורתית בפירושה. — (ב) פשוטם של כתובים. — (ג) אות, זכרון וטוטפת. — [ו] סיכום. [א] כללי. — התפילין הם קופסיות קטנות של עור נוקשה ומושחר ובתוכן פרשיות מן התורה, לקיים את הנאמר וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך (דב' ו, ח), וכיצא בזה. לפי ההלכה הפרשיות הן: קָדַשׁ לִי (שמ' יג, א'); ו

התפילין). שהרי מדובר שם על אות חכרון שה' הוציא את ישראל ממצרים (שמ' יג, ט, טז), וכן: למען תהיה תורת ה' בפיך (שמ' יג, ט), כדי שדברי ה' יהיו קשורים (דב' ו, ח; יא, יח) אל מקיימי המצוה. חז"ל פרשו את הדברים האלה על הנחת תפילין ממש והדגישו בהרבה מאמרים את ההיכט החינוכי-הרוחני של מצוה זו (כגון: ברכ' ו, ע"א; יד, ע"ב — טו, ע"א; ירוש' קיד' א, ד [סא, עמ' ב]; מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח [מהד' האראוויטץ-רבינ, עמ' 127]). וכיוצא בזה גם היהודים ההלניסטים הבינו את מצות תפילין (איגרת אריסטיאס, קנת — קנט; פילוק, De Spec. Leg. IV 137-139, 26; יוסף בן-מתתיהו, קדמ' ד, ח, יג).

לצד ההשקפה הרשמית רוחה בקרב העם הערצת התפילין כקמיעין (ירוש' שבת ו, ב, ח, עמ' ב]; עיר' ו, א, כו, עמ' ג]; מס' תפילין; והשווה רמב"ם, הלכות עכו"ם, יא"ב; תרגום שה"ש ח, ג; ועוד). אפילו חכמים האמינו בכוחם האפוטרופאי של התפילין, כגון ר' יוחנן שלבש תפיליו בבית הכיסא כדי שישמרו עליו מפני המזיקים (ברכ' כג, ע"א-ע"ב). לתפיסה זו אולי סייע גם הדמיון החיצון של תפילין לקמיעין (עיין לעיל); אמנם גם בלי הדמיון הזה, מובנת הערצת תפילין כקמיעין, כי חפצים מקודשים נחשבים לבעלי סגולות אפוטרופאיות בכל התרבויות. אף השימוש בכתבים שאינם בעלי תוכן מאגי כמין קמיע הנקשר לגוף ידוע ממקומות שונים. במיסופוטמיה נתגלה לוח אבן קטן בצורת קמיע ובו חקוק קטע קצר מעלילת האל אַרְה. בסוף הקטע תפילה קצרה: אַרְה... יהי רצון שאני (פלוגי) עבדך אחיה (ריינר). בסנה' כא, ע"ב — כב, ע"א נאמר שמלך ישראל תולה ספר תורה קטן בזרועו כמו קמיע. יוליוס הכופר, קיסר רומי, קשר לגופו קמיע כתבי הומרוס ואפלטון (עיין אצל ליברמן). נוצרים נהגו להשתמש בעותקים של האבנגליונים, או קטעים מהם, כגון "תפילת האדון" או המבוא לאבנגליון של יוחנן כקמיעין (אצל נסטלה ופון-דובשיץ). מוסלמים נושאים על גופם עותקים קטנים של הקראן כקמיעין (אצל באדג'). במצרים נתגלה כתב-יד זעיר של תולדות חיי מאני, מיסד הדת המאניקאית, ששימש כנראה כקמיע. בימי הביניים נהגו יהודים להשתמש בעותקים של ס' יונה כקמיע. אבל כשם שאין ההגנה מפני מזיקין המשמעות העיקרית של תשמישי קדושה אלו, כך גם אין להסיק מהערצת התפילין כקמיעין שזו היתה משמעותם המקורית בעיני אלה שחידשו את המצוה ביהדות. אדרבא, יש ראיות שהשימוש בתפילין כקמיעין הוא משני. תוכן הפרשיות שבתפילין אינו כשל קמיעין שיש בהם שמות אלים ולחשים, או פסוקים בעלי תוכן שאפשר ליחס להם משמעות מאגית, כגון: כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך (שמ' טו, כו; השוואה סנה' י, א). יתר על כן, דוקא הזקוקים להגנה מפני המזיקים — קטנים ונשים, חולים ונושאי מיטת המת — אינם לובשים תפילין. גם אסור ללבושם במקומות זמניים שבהם יש צורך בשמירה יתירה מפני המזיקים: בבית הכיסא (לפני שהתירו ללבושם שם; עיין ברכ' כג, ע"א), בשעת שינה ובלילה (ברכ' כג, ע"ב; סוכה כו, ע"א-ע"ב; מנח' לו, ע"ב).

בעיקר לחפץ אפוטרופאי, אולי פסלון קטן של רוח-מגן, ואחר-כך קמיע. אבל משמעות זו של שורש פל"ל אינה מיוסדת היטב בעברית. לעומת זאת ראוי לשים לב לכמה כתובים שבהם בא שורש פל"ל במשמעות של פפר, צדק, השיב חמה (שמ"א ב, כה [השוואה יומא פז, ע"א ורש"י שם; V]; יח' טז, גא"ב; תה' קול [עיין בשבעים ר-V]; והשוואה במ' כה, יא, יג; ועוד השוואה שמ' כא, כב; ענש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים, אל פס' ל: אם כופר יושח עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושח עליו). לאור זה אולי אפשר לראות בתפילין חפץ המשמש לכפר, להשיב חימה מעל הלוכש אותו, בדומה לציץ שלבש כוהן גדול בין עינו, ותפקידו לרצות ולכפר (פסח' ז, ז; ערכ' טו, ע"א; זבח' פח, ע"ב). ובידוע שהמצח מקום יפה לסמלים אפוטרופאים (יח' ט, טד; והשוואה ת"י לבר' ד, טו; והשוואה דב' יד, א; וברית-החדשה חזון יוחנן ז, ג; ט, טד; יד, א); וכן הזרוע (עיין סנה' כב, ע"א; ירוש' חג' ב, א [עז, עמ' א]; פדר"א פרק כא, ס"י לח"מ; ועוד). נמצאת המלה תפילין מתפרשת כרמוז לכוח אפוטרופאי, אלא שאין הדברים יוצאים מגדר השערה. (ב) קמיע. — במס' תפילין פעמיים נקראת התפילה קמיע (ט; יב), וזה גם פירושה של המלה היוונית לתפילין φυλακτήριον (מתי כג, ה). ואכן התפילה דומה לקמיע בצורתה (השוואה ירוש' עיר' י, א [כו, עמ' א]; עיר' צו, ע"ב — צו, ע"א; שבת סא, ע"א-ע"ב; קטו, ע"ב; ועיין באוצר הגאונים, חלק התשובות, עמ' 12 מס' 26; ועוד לקמן [ג], [ו]). ובוזה שקושרים אותה כקמיע. פירוש המלה קמיע הוא דבר הקשור, והשוואה תוס' דמאי ב, יז (מהד' צוקרמאנדל, עמ' 48): היתה קומעת תפילין על ידו (במקבילה שבבבלי ע"ז לט, ע"א: היתה קושרת). ואף-על-פי שלפי מס' תפילין, תפילה הנעשית כמין קמיע פסולה, היו התפילין והקמיעין דומים עד שאפשר היה להחליפם בטעות. לעתים קרובות נזכרים ביהד תפילין וקמיעין (כגון מש' שבת ו, ב; מש' שקל' ג, ב; מש' מקו' י, ב; מש' כלים כג, א; ספרא, שמיני ח, ו [מהד' וייס, 53 עמ' ב]). וגם אפשר שהשימוש במלה קמיע לתפילין רומז להערצת התפילין כקמיעין ממש; ועיין לקמן [ג].

(ג) טוטפת. — משמשת כמה פעמים ככינוי לתפילה של ראש (יומא לג, ע"ב; מ"ק כו, ע"א; תרגום אסתר ח, טו). בדיונים הלכתיים בשאלת מספר התאים שבתפילה של ראש קרויים התאים טוטפות (סנה' יא, ג; מנח' לד, ע"ב ומקבילות). בחיבור מנדעי מסופר על יהודיה שמאסה ביהדות ובמנהגיה ובתוכם בטוטיפתא, ובמקומה בחרה בזר רענן. הכוונה או לתפילה של ראש, או לתכשיט של ראש של בנות ישראל (אבל חוץ מזה אין טוטיפתא נזכרת בארמית של נוצרים). על גזרון המלה ומשמעותה המקורית ע"ע טוטפת, ולקמן [ה].

[ג] משמעות התפילין. — בשאלת משמעות התפילין יש להבחין בין ההשקפה הרשמית לתפיסה העממית, ובין לבין מקור המצוה. הוגי הדעות של היהדות ראו בתפילין משמעות חינוכית, ולמדו אותה אף מפשוטם של הכתובים שנחשבו כמקור למצות תפילין (הן הפרשיות שבתוך

על שמירת מצות תפילין בין יהודי החדו, פרס ובבל בימיו (PL XXVI, col. 168).

אבל יש גם עדויות על יהודים שלא הקפידו על הנחת תפילין, והם עמי ארצות (ברכ' מז, ע"ב; סוטה כב, ע"א) ופושעי ישראל (ר"ה יז, ע"א; והשווה גם פסח' קיג, ע"ב). את ההתרשלות בקיום המצוה ניסו להסביר בכך שישראל לא מסרו נפשם עליה בשעת גזירות המלכות (שבת קל, ע"א; והשווה ירוש' ברכ' בג, ד, ע"ב; ומקבילות). ואכן יש עדויות שמצות תפילין נחשבה למעשה של חסידות מופלגת (שבת קיח, ע"ב; ירוש' ברכ' בג, ד, ע"ב ג). ראוי לציין שלאישי המקרא המתוארים בציורי בית-הכנסת של דורא-אברופוס (אמצע מאה ג' לסה"נ) כשציציות בבגדיהם אין תפילין, ואולי לא נתקבלה מצות תפילין בקהילה זו. גם בספרות הגאונים יש עדויות על הונחת מצות תפילין (ר' סעדיה גאון, פירוש על ס' שמות, פר' בוא [בכתב-יד]; ס' שבלי הלקט, עניין תפילין); ואף הובעה התנגדות שכל אדם ילבש תפילין שכן תפילין צריכים גוף נקי וקשה לאדם לשמור על גופו בטהרה (ס' שבלי הלקט, עניין תפילין; ס' החינוך, סימן תכ [תכא]; ס' מהרי"ל, פב, ע"א, סוף הלכות ציצית ותפילין). גם בעלי התוספות מעידים שמצוה זו רפויה בידינו (שבת מט, ע"א; ד"ה כאלישע), ור' משה מקוצי העיד שבשנת 1236 דרש בספרד ובארצות אחרות והחזיר בתשובה אלפים ורבבות לשמור מצוות תפילין, ציצית ומזוזה (ס' מצוות גדול, סוף מצות עשה ג).

(ב) שינויים והתפתחות. — 1. צורת התפילין. — התפילין מקמראן שונים מהתפילין של ימינו בגודל ובצורה. התפילין מקמראן קטנים ביותר. תפילה של יד מקמראן מידותיה 1x2 ס"מ בקירוב, ושל ראש 1.65-3.20x1.2 ס"מ בקירוב. מסתבר שנהגו לעשותם קטנים כל-כך כדי שאפשר יהיה ללכת בהם כל היום. לפי ההלכה שבידנו התפילין מרובעים (ברייתא במנח' לה, ע"א), כלומר שאורכם ורוחבם שווים; ואילו התפילין מקמראן ומואדי מרבעאת הם מלבניים, רוחבם יתר על אורכם (השווה מתי כג, ה; ירחיבו להם התפילין). אבל יש דעה שגם בברייתא הג"ל יש לפרש מרובעות — מלבניות (ולאו דוקא ריבועיות), ואם כן, הרי שהתפילין הקדומים ביותר כבר מתאימים להלכה של חז"ל. בתפילין של ראש ממערות מדבר-יהודה אין אות שי"ן כבתפילין שלנו. אבל לדעת ידן השי"ן המקורית היא שלושת החריצים שבין ארבעת התאים שבתפילה של ראש. ההלכה פוסלת תפילין עגולים או מצופים זהב (מג' ד, ח; והשווה: תפילה זי כסף [קאולי, מס' 81, שו' 30], ועיין לעיל (א); וכן תרגום אסתר, ח, טו, ובייחוד הנוסח השני שבמהד' שפרבר, כרך IV/A, עמ' 202). הצורך להזכיר פסולים אלו מלמד שהיו שנהגו כן. לשאר פסולין בתפילין עיין מנח' לה, ע"א.

2. תוכן הפרשיות. — בתפילין של לוחמי בר-כוכבא (שנמצאו בואדי מרבעאת ובנחל צאלים) זהות הפרשיות לפרשיות שבתפילין שלנו (חוץ מגירסה אחת הידועה מתרגום השבעים). בתפילין של קמראן מצינו את אותן הפרשיות אלא שהן מורחבות. לפני הפרשיות קדש לי, והיה

[ד] תולדות התפילין — (א) העדות על השימוש בתפילין והיקף שמירת המצוה. — יש מקום לשער שחפץ בשם תפילה היה קיים כבר בתקופת המקרא. בתעודה אוגריתית המתארת את בעל נאמר: ראשה תפילין||טלי.בנ.ענ[ה] (Ugaritica V, RS 24.245:5) ופירושו (לפי טיגאי): על ראשו תפלה, טלי בין עיניו (תפלי ביו"ד במקום ה"א, כנראה סיומת קדומה לנקבה). בתעודה ארמית של יהודי מיב מתחילת מאה ג' לפסה"נ מוזכרת תפלה זי כסף (קאולי, מס' 81, שו' 30), היינו תפילה של כסף. והשווה מש' מג' ד, ח; צפן [את התפילין] זהב וכו'. מכל מקום ברור שתפילין נהגו בישראל בתקופה שלפני התנאים, שהרי נמצאו בקמראן, וגם הוזכרו באיגרת אריסטיאס (קנח — קנט), באבנגליון של מתי (כג, ה) ובסיפור על הילל או שמאי שהראה את התפילין של סבו (מכילתא דרבי ישמעאל, בא [מהד' האראוויטץ-רבין, עמ' 69]; ירוש' עיר' יא, כו, ע"א). יתירה מזו מסוף ימי בית-שני ואילך מעידים המקורות שמצות תפילין היתה מקובלת ביהדות לכתותיה: פרושים, אנשי כת מדבר-יהודה, "חיצוניים" ומינים (מש' מג' ד, ח) וכנראה גם ביתוסים (שבת קח, ע"א). לפי עדויות אחדות קיימו מצוה זו המוני

תפילה של ראש מקמראן
(מוגדל פי שלושה)

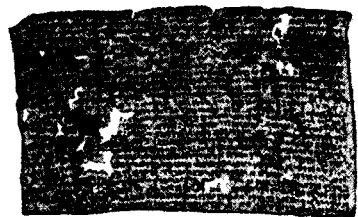
העם. דרך משל נמסר לנו: ארבעים סאה קצוצי (היינו קציצות) תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר (גיט' נו, ע"ב — נח, ע"א; ועד). ואכן נמצאו שרידי תפילין (פרשיות וקציצות של ראש) במערות שבהן הסתתרו לוחמי בר-כוכבא, בואדי מרבעאת ובנחל צאלים. תפילין נחשבו אחת המצוות היסודיות ששונאי ישראל גזרו על קיומן כשם שגזרו על המילה והשבת (מש' עיר' יא, א; שבת מט, ע"א; קל, ע"א). עדויות מתקופת התלמוד מעידות על קיום מצות תפילין בבבל (מנח' לה, ע"א; מג' יח, ע"ב; ב"מ כט, ע"ב; ירוש' מג' ג, ד, פב, ע"א). אב-הכנסייה הירונימוס מעיד

כי יביאך (שמ' יג, א-טז), באה הפיסקה שלפניהם שמ' יב, מג-נא (זאת חוקת הפסח); לפני הפרשיה של שמע (דב' ו, ד-ט), באים הפסוקים דב' ה, א — ו, ג הכוללים את תיאור מעמד הר-סיני ועשרת הדברות; ולפני הפרשיה של והיה אם שמוע (דב' יא, יג-כא), באים הכתובים י, יב — יא, יב. במקרה אחד (4Q phyl N) אף מציינו קטע משירת האזינו (DJD VI, no. 141). ראויה לציון מיוחד התוספת של עשרת הדברות שבתפילין מקמראן המאששת רמזים שנמצאו בספרות חז"ל ואצל אבות הכנסייה על כתיבת עשרת הדברות בתפילין.

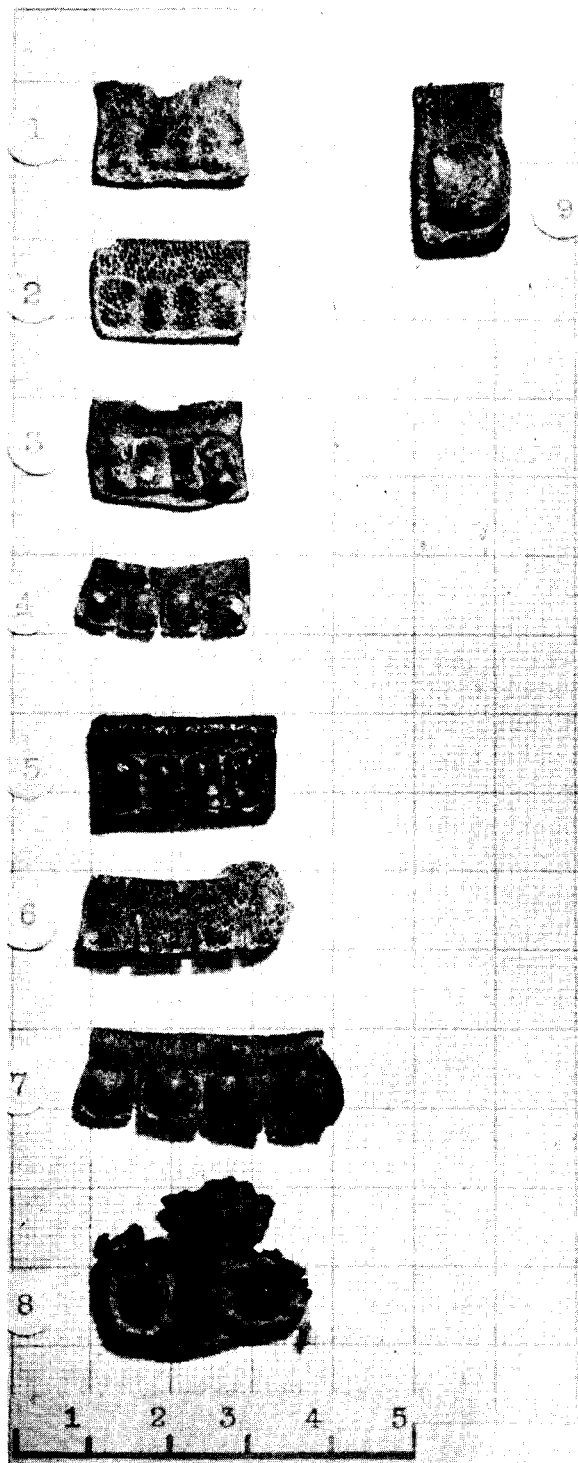
נראה שיש לקשור כתיבת עשרת הדברות בתפילין הקדומים במנהג שנהגו במקדש לקרוא את עשרת הדברות לפני קריאת שמע (מש' תמיד ה, א); ומשבטל מנהג זה מפני המינים, בטלו גם עשרת הדברות מפרשיות של תפילין. בתפילין שנמצאו בהם עשרת הדברות הם נכתבו קודם לפרשיות קדש לי, והיה כי יביאך שבס' שמות, ונראה שהוקדמו בשל חשיבותן. יש סבורים שהמאמר: האומר... חמש טוטפות (עיין אצל מאן), מכוון לתפילין הכוללים את עשרת הדברות כפרשיה חמישית. אבל בשום מקום לא מציינו שעשרת הדברות תכתב כפרשיה לעצמה (אלא בעצמד לפרשיה של שמע, על אותה יריעה), ולעולם אין אלא ארבעה תאים בתפילה של ראש.

3. סדר הפרשיות. — מקור המחלוקת בסידור הפרשיות בתפילין בפירושה של הברייתא במנח' לד, ע"ב: כיצד סדרן? — קדש לי והיה כי יביאך מימין, שמע והיה אם שמוע משמאל. לכאורה הפירוש פשוט, סדר הפרשיות כסדרן בתורה. (הגמרא אמנם מביאה בסמוך ברייתא הגורסת סדר הפוך והגמרא מתרצת שגירסה אחת מדברת מנקודת ראייתו של מי שמניח את התפילין, וגירסה שנייה מנקודת המבט של העומד מולו, כך שבכל מקרה סדרן של הפרשיות כסדר כתיבתן בתורה). סיוע לפירוש זה מברייתא אחרת (מכילתא דרבי ישמעאל, בא [מהד' האראוויטץ-רבין, עמ' 74]) המונה את הפרשיות כסדרן בתורה וממשיכה ואומרת: כותבן כסדרן ואם לא כותבן כסדרן הרי אלו יגנונו. וזה סדר הפרשיות כשיטת רמב"ם ורש"י ("תפילין של רש"י"). אבל יש בין הגאונים והראשונים הטוענים לסדר פרשיות שונה משום שהם מפרשים אחרת את הברייתא של מנח' לד, ע"ב. מפורסם שבהם הוא סדר הפרשיות הקרוי על שמו של רבנו תם, נכדו של רש"י ("תפילין דרבנו תם", שיש מניחים אותם בנוסף ל"תפילין של רש"י"). לפי רבנו תם יש להחליף את סדר שתי הפרשיות מספר דברים ולכתוב את 'שמע' בסוף. ונראה שכך פירשו את הברייתא במנח' לד, ע"ב: קדש לי והיה

[ה] העדות המקראית. — (א) המחלוקת המסורתית בפירושה. — חכמי ההלכה תלו מצות תפילין בארבעה כתובים: והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך (שמ' יג, ט); והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך (שם, טז); וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפת בין עיניך (דב' ו, ח); וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם (דב' יא, יח). ייתכן אמנם שהנהוג להניח תפילין — לאו דוקא עם אותן הפרשיות — השתרש עוד לפני שבאו חכמים ולמדוהו מפסוקים אלו; כלומר שמדרש ההלכה הוא למעשה אסמכתא לנוהג. מכל מקום ברור שמדרש זה מבוסס על הבנה מילולית של הכתובים הנדונים, שלפיה הטוטפות הן חפץ מוחשי והקשירה היא קשירה ממש. כנגד הבנה מילולית זו הוצגה הבנה מיטאפורית, הרואה בלשונות אלו דימויים לזכירה ולשקידה בדברי תורה. אשר להבנה המילולית-המוחשית ברור שהיתה מקובלת בישראל בימי בית-שני (ואולי גם לפני-כן), שהרי כל הממצא המפורט לעיל (כולל הממצא מקמראן) מעיד על כך. אבל גם ההבנה המיטאפורית היא ככל הנראה קדומה. היא המסבירה את העובדה שהשומרונים לא קבלו מצות תפילין. השבעים ותיאודוטיון מתרגמים טוטפות: *ἀτινάκτα*, *ἀσάλευτον*, היינו: לא זים, לא מתנועעים; וכוונת התרגום היא כנראה שדברי ה' צריכים להיות קבועים, יציבים, כלומר ההבנה היא מיטאפורית. וכך הבינו כנראה גם פילון (De Spec. Leg. IV 26, 137-139) והירונימוס (PL XXVI, col. 168), אשר רומז לפירוש המיטאפורי בתרגומו (= V) לפסוקים הנדונים. אף דברי המשנה: האומר שאין תפילין (סנה' יא, ג) מתפרשים כמכוונים לבעלי הפירוש המיטאפורי של הכתובים הנדונים. ואולי גם ציורי בית-הכנסת בדורא-אברופוס מעידים על כך; עיין לעיל [ד], (א). בימי הביניים היה פירוש הכתובים לסלע מחלוקת בין הקראים והרבנים. הקראים הטעימו את הפירוש המיטאפורי. יפת בן עלי הקראי (במחצית השנייה של מאה י') כתב שהכתובים מרמזים ל"מנהג בני אדם כאשר יחפצו שיזכרו דבר ישימו אותות על אצבעותיהם להזכירהו הדבר אשר הם

פרשיה ("קדש לי") מתפילה של ראש מקמראן (גודל מקורי)

תפילין מקמראן.
משמאל תפילין של ראש.
מימין למעלה תפילה של יד

שאפשר לכנותם אות אפשר למנות: (1) חותמות (בר' לח, יח, כה; יר' כב, כד; שה"ש ח, ו); (2) סימני בעלות שבגופו של עבד, כגון שם הבעלים הכתוב על ידו הימנית (קאולי,

חפצים לעשות אותו על כן חייב ה' ב"ש ששימו מעשה במצרים לפניהם תמיד לזכור אשר חייב עלינו לתת הבכורות, חברה התורה בלשון בני אדם".

לפירוש הקראי הסכים מנחם בן סרוק (מאה י') שסיכם את הכתובים ככה: "עמי שית אמרי נגד פניך וחקותי מול עיניך, ואל תשכח את הדברים אשר ראו עיניך..."; הוא הסתמך על תה' טז, ח וס' משלי. את דעת הקראים הביא הראב"ע בפירושו לשמ' יג, ט, וחלק עליה.

(ב) פשוטם של כתובים. — מבחינת ההקשר בשמ' יג אין הנושא הדקדוקי של והיה לך לאות... ולזכרון/ולטטפת... הפרשיות של התפילין אלא אחד או יותר מהנושאים המוזכרים בפרשיות; היינו העובדה כי ה' הוציא את בני ישראל ממצרים (שם, פס' ט, טז); או בפרשה הראשונה היום הזה (פס' ג); או העבדה הזאת, היינו חג המצות (פס' ה), ובפרשה השנייה הקדשת הבכורות (הצירופים היה לאות והיה לזכרון מרמזים למאורע היסטורי וליום קדוש גם בשמ' יב, יד; יח' כ, יב, כ; והשווה גם שמ' ג, יב). משמעם של הפסוקים הוא שגבורות ה' במצרים או המצוות האמורות בפרשה צריכות להיות זכורות יפה יפה. נמצאה משמעותם של הביטויים לאות על ידך ולזכרון/טטפת בין עיניך מיטאפורית, כמו: שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח, ו), וכתובים דומים שבהם מוזכרים דברי מלבוש וקישוט בשימוש מיטאפורי, כחפצים שהם תמיד זכורים או קרובים או יקרים או אופייניים למי שלובשם (עי' יש' סב, ג; יר' ב, לב; יג, יא; כב, יד; חגי, כג; מש' א, ט; ג, ג; ד, ט; ו, כא; ז, ג; איוב כט, יד; וכן ANET, עמ' 95, שו' 163, 165; עמ' 394, שו' 44, iii ואילך). שאין והיה לך לאות וגו' מצוה נוספת על אלה שבפס' ב"ח ויב"ט מוכח גם מפס' ו המרמו שהפסוקים שקדמו לו בפרשה דנים במצוה שנחית (מימים ימימה) ולא יום-יומית. מצד שני, נאמר: וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (דב' ו, ח-ט); מפסוק זה למד דרייבר שכשם שמצות מזוזה אינה בגדר מיטאפורה, כך גם עניין האות על היד והטוטפת בין העיניים יש לפרשו כמשמעו. דרייבר מבחין בין הכתובים בס' שמות שיש לפרשם על דרך ההשאלה (כמיטאפורות) לבין אלו שבס' דברים שיש לפרשם בצורה מילולית, כמכוונים לחפצים ממש. לפי שיקול זה תהיה ראשיתו של הפירוש ההלכתי של הכתוב בשמ' יג, ט, טז, בספר דברים. אבל לפי שדווקא ס' דברים נוטה להפשטה יותר מהספרים שקדמו לו בזמן, קשה לקבל את מסקנתו של דרייבר. מכל מקום המחלוקת המסורתית בפירוש הכתובים שביסוד מצות תפילין נמשכת בחקר המקרא, ועדיין לא הגיעה לכלל הכרעה. עם זאת הפירוש המיטאפורי קרוב יותר לפשט.

(ג) אות, זכרון וטוטפת. — מיטאפורות מרמזות לחפצים מוחשיים. לפיכך, גם אם נעדיף את הפירוש המיטאפורי, עלינו לנסות ולזהות את החפצים אליהם רומזת המיטאפורה. האות על היד הוא כנראה סמל (תכשיט או כתובת קעקע) שעל היד או הזרוע (יד = זרוע; שופ' טו, יד), בדומה לאותות אחרים שבגוף (מילה, האות שה' שם לקין). בין החפצים

מקובל היה לקשור על הגוף דברים כתובים, ותפילה של ראש נקשרה על הראש בטוטפת של ממש. חז"ל קבעו שהפרשיות שבתפילין יהיו דווקא הפרשיות המלמדות (לשיטתם) מצוה זו, ולא כתובים שנוח לייחס להם משמעות מאגית; וכך נעקרו תפילין מגדר קמיעין ממש והפכו לסמל למסירות למצוות, ובייחוד למצוה הכתובה באותן פרשיות. אפשר שעיקר כוונתם של חז"ל הייתה להקנות משמעות רצויה לנוהג שמצאו בו שמץ של פסול, אפשר שנאחזו בנוהג קיים כדי להחזיר חידוש שנחדש להם בקיום המצוה; ואפשר שהייתה להם נטייה או מגמה כוללת לעשות את מצוות התורה מוחשיות ככל האפשר וניתנות לקיום במעשה ממש. ברור שאין ביכולתנו לעמוד על כל גורמיה של התפתחות מצות תפילין לשלביה; ואולי אפשר לראות את מצות התפילין כמביעה שאיפה להוסיף עוד סמל מוחשי ליהדות, הדלה בסמלים כאלה החיוניים לחיי הדת.

[א] כללי:

עיי' הספרות בערך טטפת; ועוד:

מ. ראדקינסזאהן, תפלה למשה (מקוצי), תולדות התפילין וקורותיהן, פרעסבורג חרמ"ג; י. אייזנשטיין, אוצר ישראל י, ניריורק תשי"ב, 289-293; ח.י. אברמוביץ, זורן לבר מצוה, תל-אביב תשט"ו, לא-צט, קנה-קס; תפילין (משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים ואוניברסיטת בראילן), ירושלים תשל"ג

GREENSTONE-BLAU-HIRSCH, Jewish Encyclopaedia 10, New York 1907, 21-28; A.R.S. KENNEDY, Hastings' Dictionary of the Bible 3, Edinburgh 1911, 869-874; J. MANN, HUCA 4 (1927), 288-299; STRACK-BILLERBECK, Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testaments 4/1, München 1928, 250-276; L.I. RABINOWITZ, Encyclopaedia Judaica 15, Jerusalem 1972, 898-903

[ב] מונחים:

על (א) תפילין:

מן הראשונים:

תוספות למנח' לז, ע"ב (ד"ה לטוטפת); הרא"ש, הלכות קטנות, הלכות תפילין, סי' ב; ר' יעקב בן הרא"ש, טור אורח חיים, הלכות תפילין, כה; א. קאהוט, סי' ערוך השלם ד, כה-כו; ח. רנח; מ. ראדקינסזאהן, תפלה למשה (מקוצי), פרעסבורג חרמ"ג, 51-88

ועוד:

י. אייזנשטיין, אוצר ישראל י, ניריורק תשי"ב, 291-292; E.A. SPEISER, JBL 82 (1963), 301-306; idem, Studies in Honor of B. Landsberger, Chicago 1965, 389-393

על (ב) קמיע וϕυλακτῆριον:

J.H. TIGAY, HThR 72 (1978), 45-52

על (ג) טוטפת:

Th. NÖLDEKE, Mandäische Grammatik, Halle 1875, XXIX; M. LIDZBARSKI, Das Johannesbuch der Mandäer, Giessen 1915, 124; J.H. TIGAY, HThR 72 (1979), 45-52

על [ג] משמעות התפילין:

L. BLAU, Die altjüdischen Zauberverwesen, Budapest 1898, 150 ss.; M. GASTER, in ERE 3, 454-455; J. TRACHTENBERG, Jewish Magic and Superstition, New York 1970, 145-147, 158, 169

על [ד], [א]:

מ.ד. גרוס, אוצר האגדה ג, ירושלים תשכ"א, תתרכו-תתחרכב, הע' 112-113, 115-116; ל. גינזברג, אגדות היהודים ד, רמת-גן תשכ"ח, 1, 10, 135, 229; ה. 74

A.R.S. KENNEDY, Hastings' Dictionary of the Bible 3, Edinburgh 1911, 873; STRACK-BILLERBECK, Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testaments 4/1, München 1928, 252 ss.; POPE-TIGAY, UF 3 (1971), 117-125

על התפילין ממערת מדבר-יהודה:

י. אהרוני, ידיעות כה (תשכ"א), 30-32; ש. גורן, תורת המועדים, תל-אביב תשכ"ד, 496-510; י. ידן, ארץ-ישראל ט (תשכ"ט), 60-85

R. DE VAUX, RB 60 (1953), 263-264, 269; BARTHÉLEMY-MILIK, Qumran 1, 72-76; K.G. KUHN, Phylakterien aus Höhle 4 von Qumrán, Heidelberg 1957; G. VERMES, VT 9 (1959), 65-72; J.T. MILIK apud BENOIT-MILIK-DE VAUX, Les Grottes de Murabba'at, (DJD 2), Oxford 1961, 80-85; idem, apud BAILLET-MILIK-DE VAUX, Les 'Petites Grottes' de Qumrán, (DJD 3), Oxford 1962, 149-157; idem, RB 73

מס' 28, שו' 2-6); באכדית נוהגים מונחים שמשמעם אות עבדות (šindu; וכן idāti ša ardūti); חותם עבד המוזכר בתלמוד (שבת נח, ע"א), וכיוצא בזה אות בעלות על עבדים המוזכר אצל פילון (De Spec. Leg. I 10,58). (3) סימני נאמנות או שייכות לאל (השווה יש' מד, ה; הרודוטוס ב, 113; חשמ"ג ב, כט; פילון, שם, שם; חזון יוחנן ז, ב; יד, א; וכמובן המילה). (4) חפצים וסימנים אפוטרופאיים כגון לחשים (יש' ג, כ) ותוים (יש' ט, ד; והשווה חזון יוחנן ט, ד). המלה זכרון מתחלפת לפעמים עם אות (במ' יז, ג, ה; יה' ד, ו, ז). הכוהן הגדול נשא על כתפות האפדת אבני זכרון (שמ' כח, יב; השווה פס' כט), הבאים להזכיר את בני ישראל לפני ה'. לפי המקראות המזכירים אות וזכרון ברור שהחפצים הקרויים כן אינם באים להזכיר דבר למי שנושא אותם, אלא להזכירו לפני ה' או לבני אדם אחרים (השווה גם שמ' ל, טז; במ' לא, נד; זכ' ו, ד).

בפירושו המלה טוטפת נאמרו הרבה דעות וע"ע טטפת. אף-על-פי שהמלה מנוקדת תמיד בצורת ריבוי טוטפת, הכתיב לעולם של צורת יחיד, אפילו בכתיב-יד ממדבר-יהודה הכתובים בכתיב מלא. נראה אפוא שצורת היחיד, טוטפת, עיקר. מסתבר שטוטפת היא רצועה או חוט כרוכים סביב לראש, מעין קישוט הראש. סמך לפירוש זה בתיאור טוטפת כתכשיט ראש של אשה (מש' שבת ו, א, ה; תוס' שבת ד, ו [מהד' צוקרמאנדל, עמ' 115]); והשווה דברי ר' אבהו (שבת נו, ע"ב) המפרש טוטפת כדבר המוקפת לה מאוזן לאוזן. בתרגומים הארמיים טוטפת מתרגם אצורה (שמ"ב א, י) ופאר (יש' כד, יז, כג), המקיפים לאבר, האצורה ליד והפאר לראש (גורונה של טוטפת מסתבר לפי הערבית طرف, או طرف, במשמעות לסובב, להקיף; לפי המשוער הייתה הצורה המקורית *טטפת (והשווה כבכב < כוכב). רצועות או סרטים הקשורים מסביב לראש הם לבוש אופייני לאנשי סוריה וארץ-ישראל המתוארים בציורים מצריים (ראה כך ב, טורים 497-498; כך ד, טור 1040). אפשר לפיכך להעלות על הדעת שהנוהג ללבוש רצועות כאלה הוא הרקע (מצד התרבות החומרית) לענוד איהו קישוט או קמיע על המצח — והיא הטוטפת האמורה במקרא.

[ו] סיכום. — מצות תפילין נלמדת מן הלשון המקראית: וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך (דב' ו, ח; ומקבילות). אבל לפי פשוטם של כתובים אלה אין כוונתם לחפצים ממשיים, אלא למיטאפורות לזכירה. אמנם הלשונות המשמשים למיטאפורות אלה משקפים נוהג קדום לקשור חפצים שונים לגוף, כאותות הזדהות, כקמיעין וכדומה. בין תפילין לקמיעין רבי-הדמיון, אבל אין משמע הדבר שתפילין הם מעין קמיעין ושעיקר שימושם להגנה בפני מזיקים. כל הנתונים האלה נחברו לעיל, אלא שקשה לתאמם זה עם זה, והם צריכים הסבר כולל.

נראה שבימי בית-שני (ויש אומרים כבר בס' דברים) הורגש הצורך להפוך את המיטאפורה שבכתובים למשוה מוחשי, שבאמצעותו יהיה אפשר לקשור את דברי התורה לגוף ממש. קשירה זו שמטרתה כבוד התורה וקיום מוחשי של מצוותיה נעשתה ממילא דומה לקשירת קמיעין, שכן

תְּפִלָּה. — [א] הגדרת הנושא ומקורותיו. — [ב] מינוח. — [ג] תפילת הבקשה. — 1. נסיכותיה. — 2. צורת תפילת הבקשה. — (א) הפנייה. — (ב) מכשירי הבקשה. — (ג) גוף הבקשה. — (ד) הנמקת הבקשה. — (1) אימות מידות ה'. — (2) פיזור שמו. — (3) ההדאה בה'. — (4) המשך עבודת ה' וקיום עובדיו. — 3. הוידוי. — 4. ההפגעה. — 5. ברכת האיחול. — 6. התארכותן של תפילות הבקשה. — 7. מלווי תפילת הבקשה. — (א) הרמת הקול. — (ב) תנוחת הגוף ותנועותיו. — (ג) תנועות היד. — (ד) התנהגות ולבוש מיוחדים. — (ה) קרבן. — [ד] תפילת השבח וההודיה. — 1. נסיכותיה. — 2. צורת תפילת ההודיה ותוכנה. — 3. הברכה לה'. — 4. מלווי השבח וההודיה. — [ה] קבע בתפילה. — 1. בנוסח. — 2. במקום ובזמן. — [ו] קבלת התפילה ודחייתה; תפילה ומעשה. — [ז] התפילה ועבודת האלהים. — [ח] תפקודה הספרותי של התפילה. — 1. תרומת התפילה לעיצוב דמויות ותקופות. — 2. התפילה כביטוי לרעיונות.

[א] הגדרת הנושא ומקורותיו. — את מקומה של התפילה, כפניית דיבור (בפה או בלב) של האדם לאלהיו, במכלול החוויה האמונית היטיב להגדיר רותה (R. Rothe), מובא אצל היילר, (xiii): הדחף הדתי הוא במהותו הדחף להתפלל. התפילה היא המכוונת את התפתחותם של חיי האמונה של האדם, אותה התפתחות שבה מתממשת והולכת שכינת האל אצל האדם ובחיי אמונתו; על כן ראוי הוא מי שאינו מתפלל שייחשב כמת מבחינת האמונה. ואמנם התפילה המקראית היא המבע הישיר של הכרת אישי המקרא בהשגחת האל (לשבת ולחסד) ובהתערבותו ("שכינתו") בעולם.

קיימים שלושה סוגי עדויות לתפילה במקרא: ציון מעשה תפילה בלבד (ויתפלל משה אל ה' במ' יא, ב); ציון המלווה נוסח תפילה (ויצעק משה אל ה' לאמור אל נא רפא נא לה [שם יב, ג]); ונוסח תפילה בלבד (רוב מזמורי התפילה שבס' תהלים). ניתן אפוא לבדוק את התפילה לפי תפקודה — מקומה בחיים ובספרות כאחד, ולפי צורתה ומשמעותה — מבנה, מטבעות לשון, מכלול האמונות והדעות. ובכל אלה יש להתחשב כפי היכולת כמוצאם המשתנה של הכתובים ובמקדם ומאחר. היקף בחינתנו נקבע על-ידי שימוש המונח תפילה (והפועל התפלל), נרדפיו וצמודיו. לפי זה אנו מבחינים שני סוגי תפילה עיקריים: תפילת הבקשה, כולל האיחול (כגון הברכה לאדם) והוידוי; ותפילת השבח וההודיה, כולל הברכה לה'. נתוני הערך שואפים למיצוי עניין התפילה הפרוזאית היינו התפילות שמחוץ לס' תהלים. אכן, להארתם נגבו עדויות הרבה גם מן הספרות המזמורית.

[ב] מינוח. — הפועל התפלל (נפוץ בכל המקרא ואמור במיוחד בסיפורי משה ושמואל, תפילת שלמה [מל"א ח], עו"ג, דה"י), והשם תפילה (רק בנ"כ, בעיקר בס' תהלים ובדה"י; ובמיוחד בתפילת שלמה), חלים ברגיל על דיבור אל ה' (על אודותיו, דה"ב ליח"ט) של בקשה (שאלתי אשר שאלתי [שמ"א א, כו]). לעולם מתפללים אל (על [שמ"א א, י] ולפני [שמ"א א, יב]; מל"א ח, כח; מל"ב יט, טו; נחמ' א, ד;

(1966), 105–106; idem, apud DE VAUX–MILIK, Qumrân Grotte 4 (DJD 6), Oxford 1977, 33–89; M. BAILLET, Revue de Qumrân 7 (1969–71), 403–415

על תפילין אצל הביתוסים: R. LESZYNSKY, Die Sadduzäer, Berlin 1912, 46; L. FINKELSTEIN, The Pharisees 2^d, Philadelphia 1962, 814

על התפילין כספרות אבות הכנסייה: א.מ. הברמן, ארץ-ישראל ג (תשי"ד), 175–176; הג'ל, מגילות מדבר יהודה, תל-אביב תשי"ט, XVI

R. PAYNE SMITH, Thesaurus Syriacus, Oxford 1868–97 (s.v. tpi); S. KRAUSS, JQR 6 (1894), 237, 259–260; BROCKELMANN, LS², 830 b; E.R. GOODENOUGH, Jewish Symbols in the Greco-Roman Period 2, New York 1953, 210; 9, New York 1964, 171–172; S.P. BROCK apud R.H. FISCHER (ed.), A Tribute to Arthur Vööbus, Chicago 1977, 272

על התרפות בשמירת מצות תפילין: נ.ש. גרינשפאן, אוצר החיים ד (תרפ"ח), קנט-קסד; צ.ד. גרינבערגער, אוצר החיים ה (תרפ"ט), 71–72; ל. גינבורג, פירושים וחדושים בירושלמי א, ניר-יוקם תשל"א, 257–299

J. MANN, HUCA 4 (1927), 294–299

על התפילין באומנות: G. BIGAI, Reproductions from Illuminated Manuscripts, Firenze 1914, pl. VI; C. ROTH, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes 16/1–2 (1953), 40

על [ד], [ב]; שינויים והתפתחות: הספרות על תפילין ממערות מדבר-יהודה; ועוד:

א.מ. הברמן, ארץ-ישראל ג (תשי"ד), 174–177; הג'ל, מגילות מדבר יהודה, תל-אביב תשי"ט, XVI

I. SONNE, HUCA 20 (1947), 299

על [ה], [א]: מכילתא וספרי; הפירושים לכתובים, ובייחוד: פירוש תורה תמימה לר' ברוך הלוי עפשטיין; וכן אסופת המדרשים לכתובים אצל מ.מ. כשר, חורה שלמה

ומן החדשים:

S.R. DRIVER, Exodus (CB); idem, Deuteronomy (ICC)

ועוד:

ז. בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרן ב, ירושלים תשי"ג, 447
J.C. WOLF, Bibliotheca Hebraea 4, Hamburg–Lipsia 1727, 1095; Z. FRÄNKEL, Über den Einfluss der palästinischen Exegese auf die alexandrinische Hermeneutik, Leipzig 1851, 89–90; A. GEIGER, ZDMG 20 (1866), 570; A.R.S. KENNEDY, Hastings' Dictionary of the Bible 3, Edinburgh 1911, 870–872; P.D. MILLER, JNES 29 (1970), 129–130; M. WEINFELD, Deuteronomy and the Deuteronomistic School, Oxford 1972, 299–303; J.H. TIGAY, HThR 72 (1979), 45–52

על [ו], מקבילות: ש. ליברמן, יונית ויונות בארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ג, 230 הע' 50 (בחלמוד רומי)

E. NESTLE, ZNW 7 (1906), 96; E. von DOBSCHÜTZ in ERE 3, 425 (בנצרות); E.A.W. BUDGE, Amulets and Talismans, New Hyde Park, N.Y. 1961, 53 (על סי יונה); H.C. YOUTIE, HThR 38 (1945), 195 (באסלאם); E. REINER, JNES 19 (1960), 148–155 (במיסופוטמיה); HENRICHS–KOENEN, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 5/2 (1970), 101–103 (על המאניכאים)

תְּפִלָּה. — שם מקום בדב' א, א: בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל (בשבעים Θοφολ). ההצעה המקובלת לזהותו עם אֶ-טְפִילָה שבמחוז כרך בעבר-הירדן, דרומית-מזרחית ליס-המלח, מסתמכת רק על דמיון הצליל של שני השמות, אבל אין לה שום יסוד. אָבֶל (בעקבות Gauthier) סבר כי תפל שזוהה אותה עם אֶ-טְפִילָה, הוזכרה בפפירוס מצרי מימי הממלכה החדשה כמקום שממנו מביאים אספלט לחניטת מתים. אבל ברור שהכוונה שם לעיר דפר בארץ אֶמֶר המוזכרת הרבה בתעודות מצריות, ואין הכוונה לאספלט אלא לשרף עצים.

פרס, ארץ-ישראל, אנצ' ה, 978
E. ROBINSON, Biblical Researches in Palestine 2^d, Boston 1876, 167; F. BUHL, Geschichte der Edomiter, Leipzig 1893, 37; GAUTHIER, Dictionnaire 6,91; ABEL, GP 2, 487